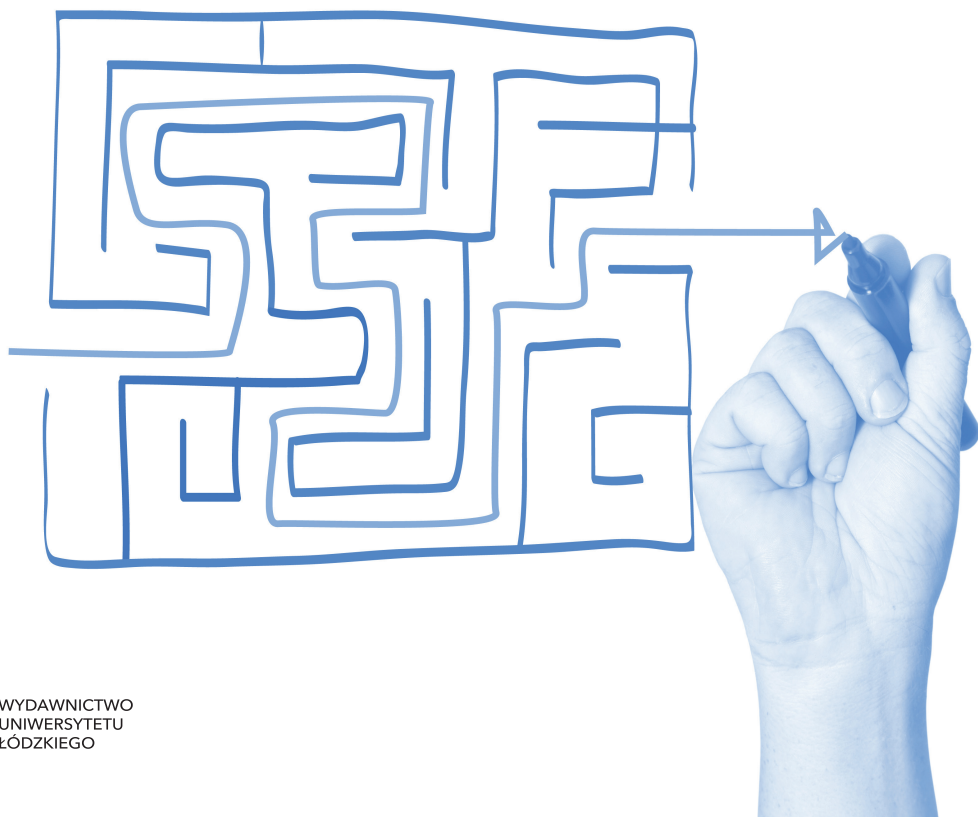

Samorządowa polityka społeczna

Wyzwania i działania

pod redakcją Justyny Przywojskiej

Paweł A. Nowak¹

Serwisy www podmiotów pomocy społecznej jako narzędzia przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu

Abstrakt: Rozważania podjęte w rozdziale koncentrują się na zagadnieniu wykluczenia cyfrowego i narzędzi zapobiegania temu zjawisku. Szczególny nacisk został położony na analizę stanu wdrożenia obowiązującej legislacji dotyczącej Krajowych Ram Interoperacyjności, minimalnych wymagań dla rejestrów publicznych i wymiany informacji w postaci elektronicznej oraz minimalnych wymagań dla systemów teleinformatycznych w jednostkach organizacyjnych polityki społecznej i pomocy społecznej oraz w podmiotach administracji centralnej współodpowiedzialnych za tworzenie prawa w Polsce. Rozdział prezentuje interesujące wyniki badań prowadzonych na poziomie lokalnym, regionalnym i krajowym.

Słowa kluczowe: samorząd terytorialny, pomoc społeczna, ICT, wykluczenie cyfrowe.

Wprowadzenie

Jednym z kluczowych wyzwań dla administracji publicznej jest wielokanałowa, dwukierunkowa komunikacja z obywatelami. Oznacza to m.in. konieczność wykorzystywania Internetu jako nośnika informacji. Swobodny i dynamiczny rozwój technologii informatycznych oznacza jednak poważne utrudnienia z dostępnością przekazywanych treści ze względu na brak kompatybilności wykorzystywanych platform sprzętowych i programistycznych. Roli regulatora tej sfery komunikacji publicznej podjęła się Rada Ministrów, która określiła m.in. podstawowe parametry i standardy komunikacji elektronicznej dla podmiotów publicznych. Celem rozdziału jest przybliżenie problematyki wykorzystywania serwisów www przez podmioty publiczne odpowiedzialne za organizację pomocy społecznej oraz zgodności organizacji i zawartości tych serwisów z przepisami prawa, w tym z regulacjami, których celem jest ułatwienie korzystania z publicznych serwisów www przez osoby niepełnosprawne.

Początek XXI wieku nierozzerwalnie związany jest z rewolucją informatyczną. Technologia informacyjna i komunikacyjna stały się stałym i powszechnym elementem życia. Jednak ich powszechność stała się również przyczyną dodatkowego wykluczenia dla osób zagrożonych wykluczeniem społecznym np. z powodów ekonomicznych lub zdrowotnych.

Zapobieganie wykluczeniu cyfrowemu stało się jednym z celów strategicznych dla Unii Europejskiej w perspektywie roku 2020² dlatego w ogłoszonej w 2010 roku Eu-

¹ Asystent, Katedra Gospodarki Samorządu Terytorialnego, Wydział Ekonomiczno-Socjologiczny, Uniwersytet Łódzki

² Europa 2020. Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu – http://ec.europa.eu/europe2020/index_pl.htm (21.04.2013).

ropejskiej Agencji Cyfrowej *zaproponowano działania, które należy podjąć jak najszybciej w celu zapewnienia w Europie inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu*³. Zgodnie z zasadami UE również Polska podjęła działania formalno-prawne, których celem jest uporządkowanie publicznych systemów IT – *Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 12 kwietnia 2012 r. w sprawie Krajowych Ram Interoperacyjności, minimalnych wymagań dla rejestrów publicznych i wymiany informacji w postaci elektronicznej oraz minimalnych wymagań dla systemów teleinformatycznych*⁴ wprowadziło zasady tworzenia i współpracy systemów publicznych m.in. w celu zmniejszenia niebezpieczeństwa wykluczenia cyfrowego. Rozporządzenie wyznaczyło również dość długi okres na dostosowanie istniejących systemów, w tym stron www podmiotów publicznych (do 1 czerwca 2015 r.) do potrzeb osób niepełnosprawnych. Rozdział prezentuje wyniki badań mających na celu sprawdzenie poziomu wdrożenia wymogów rozporządzenia w samorządowych instytucjach odpowiedzialnych za pomoc społeczną na poziomie województw (16 regionalnych ośrodków polityki społecznej), powiatów (24 powiatowe centra pomocy społecznej z wszystkich powiatów województwa łódzkiego) oraz podmiotów administracji centralnej współodpowiedzialnych za tworzenie prawa (17 ministerstw, Sejm, Senat, Kancelaria Premiera i Kancelaria Prezydenta).

Strona www jako element włączenia cyfrowego

Dla dużej części społeczeństwa Internet stał się jednym z głównych źródeł informacji oraz miejscem zaspokajania życiowych potrzeb. Za pomocą Internetu komunikujemy się ze znajomymi, realizujemy swoje pasje ale również załatwiamy sprawy codziennego życia: np. korzystamy z usług bankowych, robimy zakupy. Sferą, która stale się rozwija są także elektroniczne usługi publiczne realizowane na wielu poziomach: informacyjnym (1 poziom), jednostronnej interakcji (2 poziom), dwustronnej interakcji (3 poziom), transakcyjnym (4 poziom) czy ostatnio również na poziomie usług spersonalizowanych (5 poziom). O ile dla większości społeczeństwa załatwianie spraw przez Internet jest jedną z opcji, to dla osób, które z powodu czasowej lub stałej niepełnosprawności przebywają w domu albo z innych przyczyn nie mogą załatwiać spraw urzędowych metodami tradycyjnymi możliwość skorzystania z eUsług publicznych staje się kluczowa.

Powszechnie uznaje się, że wykluczenie społeczne jest spowodowane głównie przyczynami ekonomicznymi (ubóstwo, bezrobocie) lub zdrowotnymi (niepełnosprawność). Jednak dla istotnej części społeczeństwa powodem może stać się wykluczenie cyfrowe, którego głównymi przyczynami są brak dostępu do usług szerokopasmowego Internetu, brak dostępu do dedykowanych eUsług oraz brak kompetencji cyfrowych⁵.

Ponieważ biurokracja Unii Europejskiej uznała, że określenie wykluczenie cyfrowe ma charakter stygmatyzujący w oficjalnych dokumentach zastąpiono je określeniem włączenie cyfrowe. Nie zmienia to jednak sedna problemu jakim jest ograniczenie liczby osób, które pozostają poza cyfrowym światem XXI w. Jednym z elementów tego

³ Europejska Agenda Cyfrowa, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OM:2010:0245:FIN:PL:PDF>, s. 4

⁴ D.U. z dnia 16 maja 2012, poz. 526.

⁵ A. Jastrzębska, W. Jastrzębska, *Wykluczenie cyfrowe – przyczyny, zagrożenia i bariery jego pokonania. Studium przypadku*, [w:] *Nierówności społeczne a wzrost gospodarczy*, 2012, Z. 25, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2012, s. 100–115.

problemu jest ograniczenie możliwości korzystania z serwisów www podmiotów publicznych przez osoby niepełnosprawne z dysfunkcją narządów wzroku i/lub słuchu. Nie jest to problem o charakterze technologicznym – istnieją techniczne możliwości wykorzystywania oprogramowania czytającego treści zawarte w serwisach www oraz urządzenia zamieniające takie treści na zapis w systemie Braille'a. Podstawą skutecznego działania takich rozwiązań jest standaryzacja kodu i organizacji serwisów www oraz zapisu zawartych w nich treści. Najprostszym przykładem obrazującym problem jest zdjęcie zamieszczone na stronie internetowej. Jeżeli nie zostanie ono w ramach kodu strony dodatkowo opisane (tzw. tagi), to program czytający nie będzie miał o nim żadnych informacji.

Podstawowe udogodnienia dla osób z dysfunkcją narządu wzroku to: zmiana kontrastu zawartości serwisu, możliwość skalowania/powiększania tekstu⁶, stosowanie standardu W3G w zakresie kodu i konstrukcji logicznej serwisów www oraz standardu WCAG 2.0 m.in. w zakresie sposobu zamieszczania treści. Obowiązek spełniania w/w standardów od 1 czerwca 2015 r. przez serwisy www podmiotów publicznych wynika wprost z *Rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 12 kwietnia 2012 r. w sprawie Krajowych Ram Interoperacyjności, minimalnych wymagań dla rejestrów publicznych i wymiany informacji w postaci elektronicznej oraz minimalnych wymagań dla systemów teleinformatycznych*. Interesujące jest w jakim zakresie obowiązek ten wypełniają podmioty zaangażowane bezpośrednio w pomoc dla osób niepełnosprawnych (w ramach administracji samorządowej) oraz podmioty organizujące życie społeczne, polityczne i gospodarcze w Polsce w ramach administracji centralnej.

Zakres i metoda badania

W celu sprawdzenia stanu wdrożenia rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 12 kwietnia 2012 r. przez serwisy www podmiotów publicznych zaangażowanych w politykę społeczną przeprowadzone zostały badania i testy stron internetowych trzech grup podmiotów:

- 16 regionalnych ośrodków polityki społecznej⁷,
- 24 powiatowych centrów pomocy rodzinie (lub miejskich ośrodków pomocy rodzinie w wypadku miast na prawach powiatu) ze wszystkich powiatów z terenu województwa łódzkiego,
- 21 serwisów www podmiotów administracji centralnej współodpowiedzialnych za tworzenie i egzekwowanie prawa (17 ministerstw, Sejm, Senat, Kancelaria Premiera oraz Kancelaria Prezydenta)⁸.

Badanie 71 serwisów www przeprowadzone zostało pomiędzy 7 a 30 czerwca 2015 r.

Jako metody badawcze wykorzystano:

- analizę bezpośrednią zawartości serwisów www. W ramach analizy sprawdzona została dostępność narzędzi do zmiany kontrastu oraz powiększania treści,

⁶ Chociaż funkcja ta wydaje się być istotna dla osób niedowidzących w rzeczywistości ma najmniejsze znaczenie z wymienionych ponieważ możliwość powiększania tekstu daje większość powszechnie stosowanych przeglądarek www (przyp. Paweł A. Nowak).

⁷ W zależności od województwa ośrodki te mają różne nazwy. Dla zakwalifikowania do udziału w badaniu istotny był zakres merytoryczny ich działalności (przyp. Paweł A. Nowak).

⁸ Adresy internetowe badanych serwisów www zawiera załącznik 1.

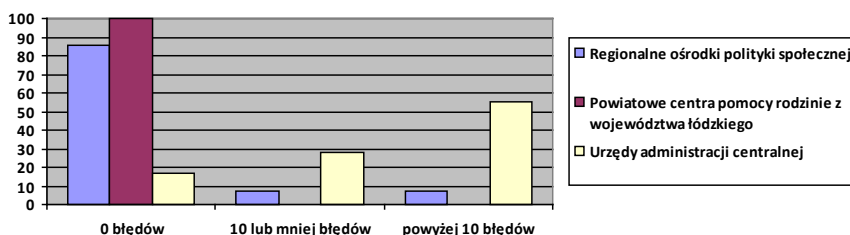
- sprawdzenie zgodności serwisów ze standardem WCAG 2.0. Do analizy wykorzystany został walidator on-line dostępny pod adresem: http://achecker.ca/checker/index.php#output_div,
- sprawdzenie zgodności serwisów ze standardem W3C przeprowadzone za pomocą walidatora on-line dostępnego pod adresem: <https://jigsaw.w3.org/css-validator/>.

Wykorzystując prowadzenie analizy bezpośredniej zawartości serwisów www podmiotów publicznych, sprawdzona została również responsywność stosowanych rozwiązań jako jeden ze wskaźników neutralności technologicznej. Responsywność serwisu www oznacza, że jest on przygotowany do przeglądania za pomocą różnych urządzeń końcowych bez względu na ich rodzaj (komputer, laptop, tablet, smartfon), przekątną ekranu roboczego (24 cale, 19 cali, 7,4 cala, 4 cale) oraz stosowany system operacyjny (Windows, IOS, Android, Linux).

Wsparcie włączenia cyfrowego przez serwisy www podmiotów publicznych – wyniki badań.

W trakcie prowadzenia badania okazało się, że w województwie pomorskim oraz warmińsko-mazurskim regionalne ośrodki polityki społecznej działają w ramach struktur urzędów marszałkowskich i nie posiadają własnych stron www dlatego liczba badanych serwisów w tej kategorii zmniejszyła się do 14. W grupie podmiotów centralnych dwa serwisy www. Kancelarii Prezydenta oraz Ministerstwa Edukacji Narodowej nie poddały się badaniu zgodności ze standardem W3C za pomocą wybranego walidatora, który wskazał wynik „error” – dla tego parametru liczba badanych serwisów w tej kategorii wynosi 19.

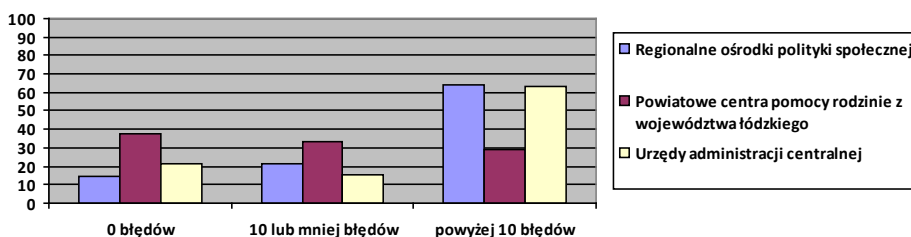
W zakresie spełniania obowiązkowego spełniania standardu WCAG 2.0 zdecydowanie najlepiej wypadły powiatowe centra pomocy rodzinie z województwa łódzkiego. Wszystkie 24 badane serwisy spełniały wymogi na poziomie AA – zgodnie z zalecaniami Rozporządzenia Rady Ministrów z 12 kwietnia 2012 r. Niezłe wypadły również serwisy regionalnych centrów polityki społecznej 12 z 14 badanych serwisów spełnia wymogi standardu WCAG 2.0 na poziomie AA. Badanie jednego serwisu wskazało 10 błędów kodu a jednego 19. Najstąbiej w okresie prowadzenia testów wypadły serwisy podmiotów administracji centralnej. Tylko 3 z 19 badanych serwisów spełniało wymogi standardu na poziomie AA, 5 serwisów zawierało mniej niż 10 błędów kodu, a dwa najstąbsze (Ministerstwa Sprawiedliwości i Kancelarii Sejmu) ponad 50!

Wykres 1. Badanie stosowania standardu WCAG 2.0 przez serwisy www podmiotów publicznych

Źródło: badania własne.

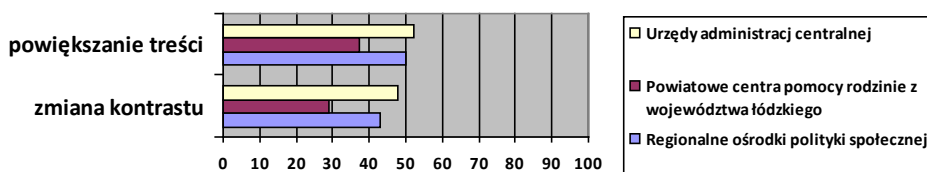
Również w zakresie spełniania standardu W3C najlepiej wypadły serwisy powiatowych centrów pomocy rodzinie z terenu województwa łódzkiego. Błędów nie wykazało badanie 9 serwisów, kolejne 8 serwisów miało mniej niż dziesięć błędów. Powyżej 10 błędów wykryto w 7 serwisach www. W pozostałych grupach badanych podmiotów wyniki były zdecydowanie gorsze. Procentowo nieco więcej serwisów podmiotów administracji centralnej nie wykazało błędów podczas badania, 10 lub mniej błędów miało więcej podmiotów regionalnych. Niestety w obydwu tych grupach ponad 60% serwisów zawierało powyżej 10 błędów.

Wykres 2. Badanie stosowania standardu W3C przez serwisy www podmiotów publicznych

Źródło: badania własne.

Analizowane serwisy powiatowych centrów pomocy rodzinie straciły pozycję lidera w badaniu dotyczącym stosowania bezpośrednich udogodnień dla osób z dysfunkcją wzroku. Tylko 6 z 24 badanych serwisów umożliwia zmianę kontrastu, a 9 pozwala na swobodne powiększanie treści. Lepiej wypadły serwisy regionalnych ośrodków: 6 z 14 umożliwia zmianę kontrastu, a 7 powiększanie treści. Najlepiej w tym zakresie przygotowane zostały serwisy podmiotów centralnych: 10 na 21 daje możliwość zmiany kontrastu, a 11 pozwala na powiększanie treści.

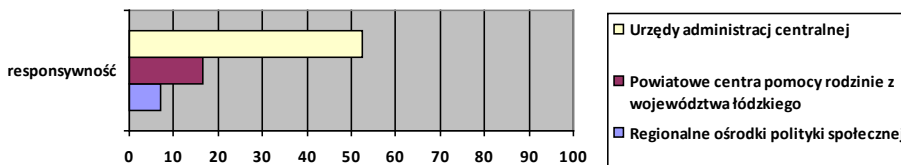

Wykres 3. Stosowanie ułatwień dla osób z dysfunkcją wzroku w serwisach www podmiotów publicznych

Źródło: badania własne.

Zdecydowanie najgorzej wypadły badane serwisy w zakresie responsywności. Spośród podmiotów administracji centralnej 11 z 21 serwisów jest przystosowane do obsługi innych urządzeń niż komputery i laptopy. Z badanych serwisów powiatowo-

wych centrów pomocy rodzinie tylko 4 z 24 mają taką funkcjonalność. Najgorzej wypadły serwisy www regionalnych ośrodków – tylko 1 z 14, serwis www Regionalnego Ośrodka Pomocy Społecznej w Lublinie został przygotowany zgodnie z responsive web design.

Wykres 4. Stosowanie zasad *responsive web design* w serwisach www podmiotów publicznych

Źródło: badania własne.

Podsumowanie

Nawet wstępna analiza wyników wskazuje, że z nielicznymi wyjątkami serwisy www badanych podmiotów publicznych (administracji centralnej i samorządowej) nie zostały przygotowane zgodnie z wymogami Rozporządzenia Rady Ministrów z 12 kwietnia 2012 r. Niestety oznacza to również, że istotna ich część nie tylko nie wspiera włączenia cyfrowego ale wręcz przeciwnie pogłębia wykluczenie społeczne utrudniając części społeczeństwa dostęp do informacji publicznej.

O ile bezpośrednie stosowanie prawa (zgodność ze standardem WCAG 2.0 jest od 1 czerwca 2015 r. obowiązkowe) przez podmioty samorządowe nie wygląda źle, to w wypadku badanych serwisów administracji centralnej wynik jest fatalny. Nawet uwzględniając, że do 10 błędów może być spowodowanych nieprawidłowym zamieszczeniem dwóch lub trzech newsów, to łącznie w przedziale od 0 do 10 błędów mieści się mniej niż połowa z badanych serwisów. Co ciekawe niechlubną pozycję lidera zajmuje w badanej grupie serwis www Kancelarii Prezesa Rady Ministrów. W dniu badania zawierał 112 błędów, 12 potencjalnych zagrożeń i aż 735 prawdopodobnych zagrożeń.

Zdecydowanie gorzej wygląda we wszystkich badanych grupach stosowanie standardu W3C. Przyjmując, że część z potwierdzonych błędów kodu wynika ze stosowanych przez programistów skrótów kodu, to w grupie od 0 do 10 błędów mieści się ok. 70% badanych serwisów www powiatowych centrów pomocy rodzinie z województwa łódzkiego oraz mniej niż 50% serwisów regionalnych i administracji centralnej.

Niepokojący jest brak stosowania podstawowych udogodnień dla osób z wadami wzroku przez serwisy www podmiotów publicznych. O ile brak możliwości powiększania tekstu jest możliwy do zrekompensowania przez standardową funkcję przeglądarki internetowej, to brak możliwości zmiany kontrastowości tekstu jest nie do nadrobienia.

Przy projektowaniu badanych serwisów www podmiotów publicznych tylko niewielka grupa stosowała zasady responsive web design. Jedną z przyczyn może być błędne założenie, że z funkcji przeglądarki internetowej na urządzeniach mobilnych

(telefony, tablety) korzystają głównie osoby, które nie są klientami pomocy społecznej. Potwierdzeniem takiego rozumowania może być ponad 50% serwisów administracji centralnej posiadających taką funkcjonalność. Jakkolwiek przesłanki nie spowodowały tak małej responsywności badanych stron www, to jest to kolejne działanie wzmacniające wykluczenie cyfrowe. Przy spadających cenach urządzeń mobilnych i mobilnych połączeń z Internetem (w tym np. w systemie bezabonamentowym) korzystanie z przeglądarki w smartfonie przestało być „objawem” zasobności finansowej.

W poszczególnych grupach na pozytywne wyróżnienie za spełnianie największej liczby standardów dostępności wyróżnić należy serwis www Powiatowego Centrum Pomocy Rodzinie powiatu kutnowskiego (www.pcpr.kutno.pl), Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej w Lublinie (www.rops.lebelskie.pl) oraz Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego (www.nauka.pl).

Przeprowadzone badanie wykazało jednoznacznie, że badane serwisy www podmiotów publicznych nie są w pełni wykorzystywane jako narzędzia wsparcia dla włączenia cyfrowego jak najszerzej grupy obywateli. Pomijając aspekt braku dostosowania większości badanych serwisów do obowiązującego prawa należy zauważyć, że największa praca w zakresie wykorzystania potencjału Internetu nie czeka informatyków tylko osoby zarządzające tymi podmiotami. Bez zmiany ich podejścia do dygitalizującej się rzeczywistości włączenie cyfrowe osób wykluczonych nie może się udać.

Bibliografia

- Europa 2020. Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu – http://ec.europa.eu/europe2020/index_pl.htm.
- Europejska Agenda Cyfrowa, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:0245:FIN:PL:PDF>.
- Jastrzębska A., Jastrzębska W., *Wykluczenie cyfrowe – przyczyny, zagrożenia i bariery jego pokonania. Studium przypadku*, [w:] *Nierówności społeczne a wzrost gospodarczy*, 2012, Z. 25, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2012.
- Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 12 kwietnia 2012 r. w sprawie Krajowych Ram Interoperacyjności, minimalnych wymagań dla rejestrów publicznych i wymiany informacji w postaci elektronicznej oraz minimalnych wymagań dla systemów teleinformatycznych, D.U. z dnia 16 maja 2012, poz. 526.

Załącznik 1. Wykaz adresów internetowych badanych serwisów www

Tabela 1. Serwisy www powiatowych centrów pomocy społecznej z terenu województwa łódzkiego

Serwisy www powiatowych centrów pomocy społecznej z terenu województwa łódzkiego	
powiat	adres www
bełchatowski	http://www.belchatow.pcpr.pl/
brzeziński	http://pcpr-brzeziny.pl/
kutnowski	http://pcprkutno.pl/
łaski	http://www.pcprlask.pl/
łęczycki	http://www.pcprlezyca.pl/

łowicki	http://www.pcpr.lowicz.pl/V2/
łódzki wschodni	http://www.lodz.pcpr.pl/
łódź	http://www.mops.lodz.pl/
opoczyński	http://www.pcpropoczno.pl/
pabianicki	http://pcpr-pabianice.pl/
pajęczański	http://www.pajeczno.pcpr.pl/
piotrkowski	http://www.pcpr.piotrkowski.bip.net.pl/
Piotrków Trybunalski	http://www.mopr.piotrkow.pl
poddębicki	http://www.pcprpoddebice.pl/
radomszczański	http://www.pcpr.radomsko.pl/
rawski	http://www.powiatrawski.pl/122,powiatowe-centrum-pomocy-rodzynie.html
sieradzki	http://www.pcprsieradz.pl/
Skierniewice	www.bip.moprskierniewice.nv.pl
skierniewicki	http://www.pcpr.powiat-skierniewice.pl
tomaszowski	http://tomaszow.mazowiecki.pcpr.info/
wieluński	http://pcpr.wielun.pl/
wieruszowski	http://pcpr.wielun.pl/
zduńsko-wolski	http://www.pcprzdunskawola.pl/
zgierski	www.pcpr.powiat.zgierz.pl

Tabela 2. Serwisy www regionalnych centrów pomocy społecznej

Serwisy www regionalnych centrów pomocy społecznej	
województwo	adres www
dolnośląskie	http://www.dops.wroc.pl/
kujawsko-pomorskie	http://www.ropstorun.home.pl/
lubelskie	http://rops.lubelskie.pl/
lubuskie	http://www.polityka-spoleczna.lubuskie.pl/
łódzkie	http://www.rcpslodz.pl
małopolskie	http://www.rops.krakow.pl/

mazowieckie	http://www.mcps.com.pl/
opolskie	http://www.rops-opole.pl/
podkarpackie	http://www.rops.rzeszow.pl/
podlaskie	http://www.rops-bialystok.pl/
pomorskie	brak wydzielonego serwisu
śląskie	http://rops-katowice.pl/
świętokrzyskie	http://www.rops-pokl.wrota-swietokrzyskie.pl/
warmińsko-mazurskie	brak wydzielonego serwisu
wielkopolskie	http://www.rops.poznan.pl/
zachodniopomorskie	http://www.rops.wzp.pl/

Tabela 3. Serwisy www administracji centralnej

Serwisy www administracji centralnej	
nazwa instytucji	adres www
Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej	www.mpips.gov.pl
Ministerstwo Gospodarki	www.mg.gov.pl
Ministerstwo Obrony Narodowej	www.mon.gov.pl
Ministerstwo Sprawiedliwości	www.ms.gov.pl
Ministerstwo Środowiska	www.mos.gov.pl
Ministerstwo Administracji i Cyfryzacji	www.mac.gov.pl
Ministerstwo Edukacji Narodowej	www.men.gov.pl
Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego	www.nauka.pl
Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego	www.mkidn.gov.pl
Ministerstwo Spraw Wewnętrznych	www.msw.gov.pl
Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi	www.minrol.pl
Ministerstwo Spraw Zagranicznych	www.msz.gov.pl
Ministerstwo Finansów	www.mf.gov.pl
Ministerstwo Infrastruktury i Rozwoju	www.mir.gov.pl
Ministerstwo Sportu i Turystyki	www.msport.gov.pl

Ministerstwo Zdrowia	www.mz.gov.pl
Ministerstwo Skarbu Państwa	www.msp.gov.pl
Kancelaria Prezydenta	www.prezydent.pl
Kancelaria Prezesa Rady Ministrów	www.premier.gov.pl
Sejm RP	www.sejm.gov.pl
Senat RP	www.senat.gov.pl

Książka wpisuje się w nurt rozważań na temat aktualnych procesów i zjawisk zachodzących w lokalnych i regionalnych społecznościach. Jej celem jest ukazanie różnych aspektów funkcjonowania samorządu terytorialnego w ramach przysługującego mu prawa do tworzenia własnych rozwiązań i strategii w obszarze polityki społecznej. Autorzy zaprezentowali istotne problemy społeczne i możliwe metody radzenia sobie z nimi w skali lokalnej i regionalnej.

WYDAWNICTWO
UNIwersytetu
ŁÓDZKIEGO

www.wydawnictwo.uni.lodz.pl
e-mail: ksiegarnia@uni.lodz.pl
tel. (42) 665 58 63, faks (42) 665 58 62

ISBN 978-83-7969-690-1

9 788379 696901